

İlgili Makama,

Kömen Yayınevi; Rampalı Çarşı Zemin Kat Nu: 11, Meram Konya adresinde Faaliyet Göstermektedir. Kömen Yayınları 2000 yılından itibaren ulusal ve uluslararası ölçekte yayıncılık yapmakta olup sosyal bilimler alanında 217 adet kitap yayımlamıştır.

Kömen Yayınevi kuruluşunu izleyen 20 yıl boyunca, Türkçe, Türk Lehçeleri ve Yabancı dillerde araştırma, uluslar arası sempozyum kitapları yayınlamış, yayınladığı kitaplar ulusal ve uluslararası kütüphane kataloglarında yer almış, hem ulusal hem de uluslararası tanınmış yayınevi kimliğini taşımaktadır. Bazı Uluslar arası katalog örnekleri aşağıda sunulmuştur.

Değerlendirmelerinizde dikkate almanız hususunu arz eder saygılarımı sunarım.

22-02-2020

Hakan Coşgunarslan

Yayınevi Sorumlusu

KÖMEN KİTAPTEVİ
HAKAN COŞGUNARSLAN
Rampalı Çarşı No: 6/2 011
Konya
Tel: 0332 211 87 95
Konya V. D. 122 721 87 95

Eser Adı	Katalog adresi
Tıva Halk Masalları / Mehmet Aça	https://elio.columbia.edu/catalog/8444008
Tanrı Dağı Yazıtları / Rysbek Alimov	https://elio.columbia.edu/catalog/SCSB-1771785
Köktürk ve Ötüken Uygur Kağanlığı Yazıtları söz varlığı incelemesi / Hatice Şirin User	https://catalog.loc.gov/vwebv/holdingsInfo?searchId=26517&recCount=25&recPointer=3&bibId=16176587
Eskiçağ Konya Araştırmaları 2 / Hasan Bahar	https://catalog.loc.gov/vwebv/holdingsInfo?searchId=26517&recCount=25&recPointer=7&bibId=15669254
Güney Sibirya Türklerinin Geleneksel Dünya Görüşleri / E. L. Lvova, İ. V. Oktyabrskaya, A. M. Sagalayeve, M. S. Usmanova ; çeviren Metin Ergun.	https://search.library.utoronto.ca/details?10601681&uuiid=8cbc6ff8-583a-44e2-a30e-65a25d7bbb7a
Altay Şamanlığına Ait Materyaller / A.V. Anohin ; çev. Zekeriya Karadavut, Jannet Meyermanova.	https://search.library.utoronto.ca/details?7398477&uuiid=8cbc6ff8-583a-44e2-a30e-65a25d7bbb7a
Qedimqi Türk tilidin hazirqi zaman Uyğur tiligige :	https://catalog.loc.gov/vwebv/holdingsInfo?searchId=848&recCount=25&recPointer=48&bibId=18998923

Mirsultan Osman tuğulğanlığining 85. yiliğa armağan From Old Turkic to modern Uyghur : festschrift in honor of Mirsultan Osman on the occasion of his 85th birthday	
Anlu-Shan isyanı ve büyük Yen devleti = An Lushan--Dayanguo / Tilla Deniz Baykuzu. Anlu-Shan isyanı ve büyük Yen devleti = 安祿山--大燕国 / Tilla Deniz Baykuzu.	https://catalog.loc.gov/vwebv/search?searchArg=anlu+shan &searchCode=GKEY%5E*&searchType=0&recCount=25
Kars Folktales XIV. Ortaçağ ve Türk Dönemi Kazıları ve Sanat Tarihi Araştırmaları Sempozyumu bildirileri, 20-22 Ekim 2010 = Proceedings of the XIVth Symposium of Medieval and Turkish Period Excavations and Art Historical Researches, 20-22 October 2010	https://searchworks.stanford.edu/view/12379570 https://search.lib.umich.edu/catalog/record/011194287 ?query=k%C3%B6men+yay%C4%B1nlar%C4%B1& library=All+libraries&page=5
Lale devri'nde Osmanlı devleti ve Nevşehir / editörler, Prof. Dr. İlyas Gökhan, Dr. Öğr. Üyesi Hüseyin Saraç, Dr. A. Gökçe Özcan.	https://search.lib.umich.edu/catalog/record/016985396 ?query=k%C3%B6men+yay%C4%B1nlar%C4%B1& library=All+libraries&page=5

TÜRKLERDE KADIN

Kömen Yayınları 223

1. Baskı

Mayıs 2020

ISBN: 978-605-2074-56-5

Kömen Yayınları

Kürkçü Mah. Rampalı Çarşı Zemin Kat Nu: 11

Konya

eposta:komen54@hotmail.com

T.C. Kültür Bakanlığı Sertifika Nu: 31019

Baskı

Dizgi Ofset

Matbaacılar Sitesi 10451 sk. Nu.:4 Konya

Matbaa Sertifika Nu.: 15020

Editörler:

Alpaslan DEMİR-Tuba TOMBULOĞLU-Oğuz POLATEL

TÜRKLERDE KADIN

Kömen Yayınları

Yazılardan Yazarları Sorumludur.

İÇİNDEKİLER

ÖNSÖZ / 5

I. BÖLÜM

İKTİDAR, OTORİTE ve BAŞARI: KADIN ŞAHSİYETLER

Moğol Sarayında İlk Naîbe: Töregene Hatun / 9

Ayşe ATICI ARAYANCAN

Türk Kadının Liderlik Sembolü: Raziye Begüm Sultan ve

Ondan Geriye Kalanlar /21

M. Melis SAVAŞ

Tarihe İz Bırakmayanlardan; Tokatlı Hatice Hanım / 35

Şule Sema ALKOÇ

Türk Kadınının Hak Arayışında Sabiha Sertel (1919-1930) /51

Meral KUZGUN

Cumhuriyet Döneminde Örnek Kadın Öğretmen:Fatma Refet Angın / 65

Taner ATMACA

Dünyanın İlk Kadın Savaş Pilotu ve Atatürk'ün Manevî Kızı Sabiha

Gökçen'in “Balkan Turnesi” / 87

Tahir KODAL

II.BÖLÜM

DİN, SOSYAL ve KÜLTÜREL HAYAT BAĞLAMINDA KADIN

Eski Türk Dini Ritüellerinde Kadınların Yeri ve Önemi / 107

Hasan AKSOY

Avrupalıların Gözünden Türk Kadını / 129

Fatma AKAY-TÜRKER

Türkçü Aydınlardan İsmail Gaspıralı, Ziya Gökalp ve Ahmet Ağaoğlu'nun

Kadın Sorununa Bakışı ve Çözüm Önerileri / 143

Selim Serkan ÜKTEN

Bolşevik Devriminden Sonra Türkistan'da Sosyal, Kültürel ve İktisadi Alanda

Kadının Konumunda Yaşanan Değişim / 185

Aysel ERDOĞAN

XIX. Yüzyıl Türkistan Türkmen Toplumunda Kadın / 207

Resul ŞAHSİ

Yüzyılın İkinci Yarısında Osmanlı Toplumunda Kadın Olmak /

219 Gül Hanım CENGİZ

Osmanlı Devleti'nde Kadınlara Karşı İşlenen Suçlar / 241

Züleyha USTAOĞLU

Osmanlı Döneminde Nikah: Gümüşhane Kazası Örneği (1887-1892) / 249

Yasin DÖNDER

III. BÖLÜM

EĞİTİM ve KADIN

Osmanlı Devleti'nde Kız Islahhanesi ve Kız Sanayi Mektepleri / 259

Şenay ATAM

Ümmügülsüm CANDEĞER

İzmir'de Kız Çocuklarının Eğitiminin Kurumsal

Gelişimi (1883-1918) / 275

Mithat AYDIN

Kadın Düşünürlerin Karma Eğitime İlişkin Görüşleri / 303

S. Tunay KAMER

IV. BÖLÜM

KADININ ADI VAR (MI?) / 323

Türklerin Sözü Türkü, Kadının Süsü Zülfü / 325

Feyzan GÖHER VURAL

Tarihî Kıpçak Türkçesinde Kadınlı İlgili İsim Söz Varlığı / 361

Zeliha TUĞUZ

Burhân-ı Katı Sözlüğünde Geçen Kadın Sözcükleri Üzerine Bir

Söz Varlığı Çalışması / 377

Ceren SELVİ

Çağatay Türkçesi Sözlüklerinde Kadınlı İlgili Sözlük Birimleri / 395

Oğuz ERGENE

HAKEMLER

- Prof. Dr. Cemal AVCI, Abant İzzet Baysal Üniversitesi Eğitim Fakültesi
- Prof. Dr. Deniz ABİK, Çukurova Üniversitesi Türk Dili ve Edebiyatı Bölümü
- Prof. Dr. Ertuğrul YAMAN, Emekli Öğretim Üyesi
- Prof. Dr. Mustafa ARGUNŞAH, Erciyes Üniversitesi Türk Dili ve Edebiyatı Bölümü
- Prof. Dr. Sezai BALCI, Giresun Üniversitesi Tarih Bölümü
- Prof. Dr. Tahir KODAL, Pamukkale Üniversitesi Eğitim Fakültesi
- Prof. Dr. Üçler BULDUK, Ankara Üniversitesi DTCF Tarih Bölümü
- Doç. Dr. Burhan SAYILIR, Anadolu Üniversitesi
- Doç. Dr. Derya DERİN PAŞAOĞLU, Karadeniz Teknik Üniversitesi Tarih Bölümü
- Doç. Dr. Dinçer KOÇ, İstanbul Üniversitesi Tarih Bölümü Doç. Dr. Hakan AKDAĞ, Mersin Üniversitesi Eğitim Fakültesi Doç. Dr. İbrahim ERDAL, Yozgat Bozok Üniversitesi Tarih Bölümü Doç. Dr. Levent KÜÇÜK, Ardahan Üniversitesi Tarih Bölümü
- Doç. Dr. Mustafa GÖKÇE, Muğla Sıtkı Koçman Üniversitesi Tarih Bölümü
- Doç. Dr. Oktay BERBER, Eskişehir Osman Gazi Üniversitesi Tarih Bölümü
- Doç. Dr. Yunus İNCE, Muğla Sıtkı Koçman Üniversitesi Tarih Bölümü
- Dr. Öğrt. Üyesi Hikmet Demirci, Kahramanmaraş Sütçüimam Üniversitesi Tarih Bölümü
- Dr. Öğretim Üyesi Özgür TÜRKER, Süleyman Demirel Üniversitesi Eğitim Fakültesi
- Dr. Öğretim Üyesi Şeyda BÜYÜKCAN SAYILIR, Eskişehir Osman Gazi Üniversitesi Tarih Bölümü
- Dr. Eralp ERDOĞAN, Namık Kemal Üniversitesi Tarih Bölümü
- Dr. Mesut KARAKULAK, Ordu Üniversitesi Tarih Bölümü

Türk Kadının Liderlik Sembolü: Raziye Begüm Sultan Ve Ondan Geriye Kalanlar

M. Melis SAVAŞ

“Bir topluluk, bir ulus, erkek ve kadın olmak üzere iki ayrı cins insandan oluşur. Bir ulusun bir bölümünü geliştirip diğer bölümünü geliştirmeden toplumun tümünün gelişmesi olanaksızdır. Bir toplumun yarısı topraklara zincirlerle bağlı kaldıkça diğer yarısının göklerle yükselmesi mümkün müdür?”

Mustafa Kemal Atatürk

Giriş

Asya'dan Adriatik'e kadar uzanan coğrafyaya hâkim olan Türkler, kendi kültür ve medeniyetlerini kadim dönemlerden günümüze kadar korumayı başarmış nadir milletlerdendir. İlk başlarda boylar halinde yaşayan Türkler zamanla boyları bir araya getirerek devletler kurmuş ve bunlarla birlikte de milletleşmeye başlamıştır.

Özellikle batılı kaynaklar Türklerin göçebe olmalarından dolayı onların her türlü medeni gelişmeden uzak, sadece başkalarının ürettiğini kullanan hatta yeri geldiğinde onları yok eden bir topluluk olduklarını anlatmaktadır. Ancak yapılan pek çok arkeolojik çalışmalarla bu fikir çürütülmüştür. Örneğin demirin icadı ve kullanılması, atın evcilleştirilmesi Türklerin dünya medeniyetine kattığı önemli unsurlardır. Türkler tüm dünyayı yönetme maksadıyla doğmuş ve bunun için de özellikle yönetim, sosyal hayat ve orduya büyük önem vermiştir. Öyle ki Türklerin sahip olduğu ordu ve yönetim sistemi zaman zaman farklı toplumlar tarafından benimsenmiştir.¹

Türklerin sahip olduğu aile yani “oğuş”, ilk içtimai birlik olup dini ve toplumsal değerlerle kutsanmış bir kurumdur. Öyle ki soyun devamlılığına önem veren Türk toplumu için bu kutsal kurumun kurulması toy ya da düğün-dernek adı verilen toplantılarla kutlanırdı.²

Dr.Öğrt.Üyesi, Karadeniz Teknik Üniversitesi, Edebiyat Fakültesi Tarih Bölümü, Trabzon, melis644@hotmail.com

¹İ.Tellioglu, “İslam Öncesi Türk Toplumunda Kadının Konumu Üzerine”, **Atatürk Üniversitesi Türkiyat Araştırmaları Enstitüsü Dergisi**, sayı 55, Erzurum 2016, s. 210.

T. Baykara, **Türk Kültür Tarihine Bakışlar**, Ankara 2009, Atatürk Kültür Merkezi Yayınları, s. 169.

Toplumsal cinsiyetçilik kadim dönemlerden günümüze kadar gelen bir yaradır. Özellikle Türklerin yakından temasta bulundukları kızlara isim bile vermeyen Çinliler, kadınları güçsüz, aşağılık varlık olarak Hintliler ve kız bebekleri diri diri toprağa gömen Araplarda bu ayrımın ne kadar keskin olduğu ortadadır. Yakın coğrafyalarında hal böyle iken yine Türkler özellikle İslam öncesi dönemde cinsiyet ayrımı yapılmadığı Yusuf Has Hacıp'in Kutadgu Bilig'de "*Oğul-kız hakikatte gören gözü'n nurudur*" diyen vezirin sözü ile ortadadır.³

Ziya Gökalp'e göre eski Türkler hem demokrat hem de feminist idiler. Eski Türklerin feminist olmasına bir başka sebep de Şaman inancının kadının kutsallığına dayanması idi. Türk şamanlar ı, sihir kuvvetiyle harikalar gösterebilmek için kendilerini kadına benzetmek zorunda idiler. Bunun için de kadın elbisesi giyerler, saçlarını uzatırlar, seslerini inceltirler, bıyık ve sakallarını tıraş ederler, hatta gece kalıp çocuk doğururlardı. Buna rağmen Toyonizm dini de erkeğin kutsallığını öngörür. Dolayısıyla Şamanizm ve Toyonizm' in aynı değere sahip olduğu dikkate alınırsa erkek ve kadının eşit haklara sahip olduğu ortadadır. Çünkü her iş Toyonizm'e ya da Şamanizm'e dayanmak zorunda idi bu yüzden de erkek ve kadını n beraber birlik içinde olması gerekirdi. Dolayısıyla da erkek ve kadının eşit olduğu toplumda liderliğin de iki cinsten de bulunması gayet açık olmakla birlikte bunun aslında cinsiyetle hiçbir alakası yoktu. Çünkü lider olarak doğulmaz. Liderlik sonradan kazanılan ve eğitimle elde edilebilecek bir özelliktir.⁴

Türk kadının liderlik özelliklerini ele alabilmek için ilk olarak Türklerin sözlü geleneklerine dayanan destanlara bakmak gerekir. Destanlarda kadın erkek ayrımının yapılmadığı kadınların tıpkı erkekler gibi ata binip, ok atıp, kılıç kullanıp düşmana karşı çetinçe savaştığı görülür.⁵ Bunun en güzel örneğini Dede Korkut Hikâyelerinde Kam Börü Beg oğlu Bamsı Beyrek'de Banu Çiçekle yarışması, Manas Destanı'nda yer alan Kanıkey figüründe görsek de yine Kırgızlara ait "Cangıl Mirza", Uygurların "Nözüğüm", Başkurtların "Zaya Tülek", Hakasların "Altın Arığ" destanları na baktığımızda da başkahramanlarının kadınlar olduğu ve kadının ön plana çıktığı görülür.⁶ Bunların yanı sıra "Tanrının verdiği hak "olarak kişiye verilen hakka da "ana hakkı" denildiği de bilinmektedir.⁷ Ayrıca Türklerin diğer milletler ile yaptıkları savaşlarda ele geçirdikleri kadınlara dokunmayıp sadece kendi kadınlarına değil düşmanların kadınlarına da saygı duydukları ortadadır.⁸

³ Tellioğlu, a.g.m, s.212.

⁴ Z.Gokalp, **Türkçülüğün Esasları**, İstanbul 2015, s.180-181; Tellioğlu, a.g.m, s.212.

⁵ M.Kaplan, "Dede Korkut Kitabında Kadın", **Türk Edebiyatı Üzerine Araştırmalar**, İstanbul 2004, s. 39.

⁶ M.Yardımcı, "Türk Destanlarında Tipler ve Motifler", **Destanlar**, Ankara 2007, s. 52.

⁷ M.Ergin, **Dede Korkut Kitabı**, TDK, Ankara 2009 s. 27.

⁸ S.Y.Gömeç, **Türk Kültürünün Ana Hatları**, Ankara 2014, s. 142.

Türklerde özellikle kadınların siyasi gücü üzerinden çeşitli sonuçlara ulaşmak mümkündür. İlk defa Kök Türkler zamanında Bumın Kağan'ın hanımının unvanı olarak kayıtlara geçen hatun ismi hükümdarın eşi manasına gelmektedir. Bazı tarihçilere göre Hunlar devrinden beri kullanılmaktadır. Hatun unvanı özel bir törenle alınır ve saraydaki diğer kadınlardan üstün sayılan bu kadınlar devlet idaresinde resmî yetki sahibi olup veliahtlar da genellikle onların oğulları arasından seçilir.⁹

Hatunların toplum içerisindeki yerini gösteren en büyük örnek onlara ait şehirlerdir. Hatun şehirleri ismiyle bilinen bu şehirlerin kökeni, Türk beyleri sefere giderken kadın ve çocukların girilmesi güç, muhafazalı uzak vadilere çekilmesi sonucu oluşmuştur. Genellikle vadi tabanlarında olup su ve otlak bakımından elverişli bu şehirler yerler sarp dağ vadilerinde hatta göller içerisindeki adalarda bile olabiliyordu. *Kuy* olarak adlandırılan bu yerin Tuva lehçesinde *ordu* ile anılması, hükümdarın kadınlarına mahsus karargâhı olduğunu gösterir. Zamanla bu yerlere çeşitli tesisler kurulmasıyla hatun şehirleri oluşmuştur. Hunlar zamanından beri hükümdarın otağı ile hatun şehirlerinin var olduğu bilinmektedir. Hazarların başkenti Etil şehrinde hatunun oturduğu kısım Hatunbalıg olarak kaydedilmiştir. Uygurlar zamanında dört tane hatun şehri olduğu bilinir. Bunlar, Etsin- göl civarındaki Hatun-sını, Sarı ırmağın kuzey bükümüne civarındaki K'o-tun Ch'eng, Kerulen nehrinin kaynağı yakınındaki Tolgoy-balgas, sonuncusu da Orhun bölgesindeki K'o-tun Ch'eng idi.¹⁰

Bir emirnamenin yerine getirilebilmesi için "Hakan emrediyor ki" ibaresi yetersiz olup "Hakan ve Hatun emrediyor ki" sözü ile başlanması gerekirdi.¹¹ Ayrıca hakan tek başına elçiyi huzuruna kabul edemez, elçiler ancak sağda hakan, solda hatunun oturduğu zamanda ikisinin huzuruna çıkardı. Şölenlerde, kengeşlerde, kurultaylarda bütün törenlerde hatun hakanın yanında bulunurdu ve kadınlar tesettüre ait hiçbir kayıt ile mukayyet değillerdi.¹²

Türklerin kadına bakış açısı onların Araplar vasıtasıyla İslamiyet'i kabul etmelerinin ardından Arap kültürünün de etkisine girmeleri ile hem içtimai hem de hukuki yönde değişmeye başlar. Çünkü Türkler bir taraftan köklü örf ve adetlerini devam ettirmeye çalışırken bir taraftan da İslam hukukuna tabi olmaya mecbur kalırlar. Bunun sonucunda ise Türklerdeki kadının hayatı değişmeye başlar. Yeni girilen bu kültür çevresinde Türk erkeğinin sahip olduğu imkânlar artarken, Türk kadınları na kısıtlamalar getirilir.¹³ Dolayısıyla Türklerin kadınlara karşı olan tutumları İslamiyet'ten ziyade Arap kültürünün etkisindedir.

⁹ A. Donuk, "Eski Türk Devletlerinde İdarî-Askerî Unvan ve Terimler", **Türk Dünyası Araştırmaları Dergisi**, Türk Dünyası Araştırmaları Vakfı Yayınları, İstanbul 1988, s. 30-31.

¹⁰ Tellioglu, a.g.m., s. 216-217.

¹¹ Z. Gökalp, **Türkçülüğün Esasları**, Ötüken Yayınları, İstanbul 2015, s. 180-181. Gökalp, a.g.e., s. 181.

A. A. İnan, **Atatürk ve Türk Kadın Haklarının Kazanılması**, İstanbul 1964, s. 31.

Türkler elbette ki yüzyıllarca İslamiyet dışındaki dinleri de zaman zaman benimsemişlerdir; ancak buradaki en önemli nokta onların bu dinleri olduğu gibi kabul etmeyip kendi kültürleri ile harmanlarıdır. Zira bu durumu gerek Hindistan coğrafyasındaki gerekse diğer coğrafyalardaki Müslüman Türklerde görmek mümkündür. Bu yüzden ki şu an dahi Türklerin bugün bir kısmının dini olan İslam, bazı noktalarda Araplardakinden farklılık göstermektedir. Dolayısıyla Arap kültürü ile geri plana itilmeye çalışılan Türk kadını gücü, cesareti, kahramanlığı ve yeteneklerini kullanarak söz konusu kültüre karşı çıkararak her dönemde kendini kanıtlamıştır. Söz konusu duruma en güzel örneklerden bir tanesi de Hindistan coğrafyasında varlıklarını sürdürmüş ve bu topraklara Türk izini kazınmış bir devlet olan Delhi Türk Sultanlığı'nın kısa bir süre yönetimini ele alan Delhi Türk Sultanı Şems ed- din İltutmuş (1211-1236)'un çok sevip, saydığı ve haremının baş kadını olarak Köşk ü Firuzi'de oturmaya layık gördüğü karısı Türkan/Terken Hatun'dan doğan kızı Raziye'dir.

Raziye'nin tahta geçiş sürecine kadar olan durumunu kısaca özetleyelim. Hindistan coğrafyasında varlığını sürdüren Delhi merkezli Türk idaresinin hükümdarlarından biri olan Şemseddin İltutmuş, kendinden sonra tahta çıkmasını istediği en büyük, başarılı ve yetenekli oğlu Nasırüddin Mahmud'un han olmasıdır; ancak o, Hindistan'ın Bengal eyaletindeki görevi sırasında vefat eder.¹⁴ İltutmuş, diğer oğulları Rükniddin, Muizüddin ve Nasırüddin'in hükümdarlık niteliklerine sahip olmadığını, hükümdarlık vasfının kızı Raziye'de bulunduğu unu ve onun bu görevi en iyi şekilde yapacağını düşünür. İltutmuş 1232 yılında Gvaliyar kalesini zapt edip Delhi şehrine döndüğünde, vezir ve emirlerini huzuruna çağırdı. Orada veliahtı olarak en büyük kızı Raziye'yi gösterdi¹⁵ ve görevini yapmak üzere Tacül-Mülk Mahmud'a ferman hazırlaması emirini verdi.¹⁶ Bu isteğe rağmen bazı beyler, İltutmuş'un erkek evlatları var iken kızının tahta çıkmasını eleştirmişlerdir.

Söz konusu fermanın yayınlanmasından sonra İltutmuş, gitmiş olduğu Pencap seferinden hasta dönerken Lahor valiliğini yapan ve Nasırüddin'in ölümünden sonra İltutmuş'un hayatta kalan en büyük oğlu olan ve Rükniddin lakabı ile bilinen Firuz¹⁷, kasıtlı olarak babası İltutmuş ile birlikte Delhi'ye geldi. İltutmuş'un orada vefat etmesi üzerine bazı beyler ve annesi Şah Terken'in çabaları ile hemen Rükniddin Firuz'u tahta çıkardılar.¹⁸ Firuz Şah'ın

¹⁴Y.H.Bayur, **Hindistan Tarihi**, C.I, Türk Tarih Kurumu Yayınları, Ankara 1987, s. 280

¹⁵Tabakat-i Nasiri'de yer alan bilgilere göre İltutmuş'un Raziye'den başka kızları da vardır (Bkz, **Tabakat-i Nasiri**, s. 635, dipnot 1). Ancak bunların sayısı ve kim olduğu bilinmemektedir (J.Keay, **A History of India**, New Delhi 2000, p. 246). Ancak İltutmuş'un çocuklarının sayısı bazı ilim adamları tarafından Raziye ile birlikte 13 olarak verilmektedir (Bakınız, E.Türkmen, **Sultan Raziye**, İstanbul 2007, s. Önsöz).

¹⁶B.Üçok, **İslam Devletlerinde Türk Naibeler ve Kadın Hükümdarlar**, Ankara 1993, s. 41-42.

¹⁷S.Cöhce, "İlk Kadın Şairimiz Sultan Raziye'nin (1236-1240) Hayatı ve Şahsiyeti", **Osman Nedim Tuna Armağanı**, Malatya 1989, s. 22-23.

¹⁸**Tabakat-i Nasiri**, s. 631-632; M.A.Ahmet, **Siyasi Tarihi ve Müesseseleriyle Delhi Türk**

basiretsiz yönetiminden faydalanan annesi Şah Türkan söz konusu dönemde çeşitli fırsatlar yakalamış ve sarayda birtakım entrikalar çevirmiştir.¹⁹ Bunun üzerine halk bir kadının başa geçmesine karşı çıkıp²⁰ Rüküddin'i isteyenler ve Raziye'yi destekleyenler olarak ikiye ayrılır.²¹

Rüküddin öldürülünce²² birçok itirazlara rağmen Delhi halkı ve ordunun bir kısmı Raziye'nin tahta geçmesini uygun buldu²³ ve hemen 1236 yılında tahta çıkarıldı.²⁴ Böylece tarihte ilk kez Müslüman bir kadın hükümdar olmuştur. Dolayısıyla Raziye sadece Türk dünyasında ilk Müslüman Türk kadın hükümdar vasfına sahip olarak Türk kadınlarına emsalsiz bir örnek teşkil etmiştir.²⁵ O, bir hükümdar için gerekli olan zekâ, cesaret, bilgi, dürüstlük, kahramanlık gibi pek çok vasfı taşımasını n yanında, savaşçı , iyi huylu²⁶ ve kendini her alanda geliştirmiş örnek bir Türk kadın ı idi. Raziye çok küçük yaştan itibaren hep babası İltutmuş'un yanında olmuş, devlet işleri ile ilgilenmiş ve cesaret ve kahramanl ığı ile dudak uçuklatmı ştır. Babası da hayatta iken onun bütün bu yeteneklerini değerlendirip yönetici vasfı ile ilgili olarak ona hep cesaret ver-miştir.²⁷

Raziye Begüm²⁸ Sultan²⁹ batıda krallık yapmış kad ın yöneticilerin aksine erkeksi tavırlar sergilemiş ve kendi devletinde yer alan diğer kadınlar gibi

İmparatorluğu, Çev. T.Say, İstanbul (tarihsiz), s. 188,193.

Bu entrikalardan en önemlileri Kutbüddün Muhammed'i önce kör ettirip sonra öldürmesi ve

Raziye'yi öldürmek istemesidir (Bakınız, Ahmet, a.g.e., s.188; Bayur, **a.g.e.**, s. 282).

²⁰ S.Y.Gömeç, **Hindistan'da Türkler**, Ankara 2013, s. 73.

Üçok, **a.g.e.**, s. 43.

²² Rüknettın tahta çıkınca zevk ve sefaya dalar, annesi Terken Hatun da söz konusu durumdan faydalanarak saraydaki entrikaların yanı sıra İltutmuş'un diğer oğlu Kutbüddin'i kör ettirerek öldürtür ardından da Raziye'yi öldürmek için harekete geçer. 1236 Kası m ayında Terken Ha-tun ile Raziye zorlu bir mücadeleye girer. Bu durum karşısında çaresiz kalan Rükneddin ise başkente çekilir. Bu duruma daha fazla dayanamayan Raziye bir cuma günü Raziye Cuma Camisine yakın olan sarayın balkonuna çı kıp Sultan'ın küçük kardeşi Kutbüddin'i öldürdü-ğünü ve kendisini de öldürmek istediğini söylemesi üzerine halk saraya saldı ırır ve Terken Hatunu yakalayarak hapsederek Raziye'yi tahta çıkartırlar. Bu sırada Raziye özel muhafız-lardan oluşan bir orduyu Kilugarh'daki Sultan Rükneddin'i yakalatmak üzere emir verir. Türk emirler ve melikler Rükneddin'i yakalayarak Raziye'nin huzuruna çıkartırlar ve Raziye'de "Katiller katledilmelidir" diyerek onun hayatına son verilmesini ister (Bakınız, **İbn Batuta**, s. 406; Ahmet, **a.g.e.**, s. 190-191).

Raziye'nin tahta geçmesini uygun bulan meliklerin düşüncesinin temelinde "kutsuz oğuldan, kız iyidir" inancı vardır (Bakınız, Cöhcce, a.g.m., s. 24).

Ebu Abdullak Muhammed İbn Batuta Tanci, **İbn Batuta Seyahatnamesi**, Çev. A.S. Aykut, İstanbul2015, s. 406; E.Merçil, **Müslüman-Türk Devletleri Tarihi**, Ankara 1991, s. 323.

²⁵ Cöhcce, **a.g.m.**, s. 33.

²⁶ R.C.Majumdar-H.C.Raychaudhuri-K.Datta, **An Advanced History of India**, Haryana 2012, s.279; R.Thapar, **A History of India**, vol 1, Great Britain 1966, s. 269.

²⁷ **İbn Batuta**, s. 728.

"Begüm" kelimesi Orta ve Güney Asya'da soylu ya da hükümdar ailesindeki bayanlara verilen bir ad olup "beg" kelimesinin hanımlar için kullanılan halidir. Bu unvanın özellikle Hindis-tan Türk saraylarında bayanlar için kullanıldığı bilinmektedir (Bakınız, A.Donuk, **Eski Türk**

harem ve saray entrikalarına girmek yerine başını ve yüzünü açıp, erkek kıyafetleri giyip halkın içine karışarak dişiliğini değil de kuvvetini ve yönetici vasıflarını ortaya çıkarmıştır.³⁰

O, İlk Müslüman Türk kadını hükümdar olmasının yanı sıra yaşadığı dönem içinde Müslüman bayanların “purdah/ pardah” ismi verilen kıyafetini giymez³¹ ve kendisinin arzu ettiği gibi, daha çok erkeksi kıyafetler giyerek bir kıyafet devrimi başlatır.³² Elbette onun bu tavrı bazı dini ilim adamları tarafından çok da hoş karşılanmaz.³³ Ancak Raziye’nin başarısı ve yetenekleri bütün bu engellere karşı siper olur.

Raziye çok iyi bir eğitim almıştır.³⁴ O, çok güzel Kur’an okumasının yanı sıra³⁵ şiir konusunda da oldukça yetenekli idi. Hayatı boyunca yaşadığı olumsuzluk ve pek çok olaya rağmen “Şirin-i Dihlevi” ya da “Şirin-i Guri” mahlasları ile yazdığı beyitler Türk-Fars edebiyatının en güzel örnekleridir. Hatta bazı ilim adamları onun Türkçe şiirlerinin toplandığı bir divanının da bulunduğunu öne sürmektedirler.³⁶

Raziye Begüm Sultan, tahtı pek çok karışıklığı n olduğu bir dönemde devralmış ve onun zamanında da bu mücadeleler devam etmiştir. Onun çağında İltutmuş’un Memluklarından kırk tanesi devlet yönetimine geçmişti. “Çihilgan-Kırklar” denilen bu grup, Habeş asıllı Cemaleddin Yakut’un “emir ahur” tayin edilmesi ve ona itibar gösterilmesine karşı çıkarak isyan etti ve Cemalleddin Yakut öldürüldü. Raziye ise hapse atılmak üzere Bhatinda valisi İhtiyareddin Altuniye teslim edildi. Yerine ise kardeşi Behram Şah getirildi. Raziye İhtiyareddin ile evlenip yeniden tahtı ele geçirmek istese de bunda başarılı olamadı.³⁷ Dolayısıyla Bu kadar yetenekli ve zeki bir Türk kadını olan Raziye Begüm dört yıl boyunca ülkesinin dört bir yanını yönetebilmiş ancak dördüncü yılın sonunda bazı entrikaların kurbanı olarak öldürülmüştür.

Raziye’nin ölümü ve onun naaşı nın nerede olduğu ile ilgili birkaç görüş olmakla birlikte Sultan’ın asıl mezar alanı gizemle kaplanmış olarak kaldı-

Devletlerinde Unvan ve Terimler, İstanbul 1988, s. 8).

²⁹ Raziye’nin “sultan” unvanından çok “melike” unvanını kullandığı öne sürülmektedir (Bakınız, C.Tomar, “Radiyye Begüm”, **İslam Ansiklopedisi**, Diyanet Vakfı Yayınları, c.34, İstanbul 1988, s. 387).

³⁰ Y.H.Bayur, “Orta ve Yeni Kurunda Orta Asya Ve Hindistan Türklerinde Kadınların Mevkii”, Belleten, c. 1, say ı 1, Ankara 1995, s.43; A.Durmuş, “Türk-Osmanlı Tarihinde İlk Kadın Sultan”, **Türkiye ve Dünyada Kadın Araştırmaları Sempozyum Bildirileri**, Adana 2015, s. 29.

³¹ Thapar, **a.g.e.**, s. 302.

³² Durmuş, **a.g.m.**, s. 28.

³³ J.Keay, **A History of India**, New Delhi 2000, p. 245.

³⁴ Gömeç, **a.g.e.**, s. 74.

³⁵ W.W.Hunter, **The Indian Empire**, London 1982, s. 332.

³⁶ Cöhce, **a.g.m.**, s. 33.

³⁷ Merçil, **a.g.e.**, s. 323-324.

ğına dair bilgiler mevcuttur. Mezar bölgesiyle ilgili üç iddia bulunmaktadır. Bu, üç mezarlık alanından hiçbirinde ne mezar taşı ne de ne de yazılı bir kita-beye sahip olunmaması mezarın gizemini desteklemektedir. Şimdiye kadar mezarı n bulunduğu alanı doğrulayan arkeolojik veya belgesel kanıt yoktur. Ancak bazı Hindistan kökenli bilimsel sitelerindeki bilgilere göre onun mezarı ile ilgili çeşitli fikirler mevcuttur. Bunlardan biri Raziye'nin türbesinin Kaithal kenti yakınındaki Sivan'da, Haryana Türbesinin kuzeybatı banliyölerinde yer aldığıdır. Bir diğeri ise kendisinin ve babası İltumuş 'un kuşattığı Racastan'daki Tonk'a gömüldüğü görüşüdür. Bu alanın Raziye ve onun güvenilir kölesi Ya-kut'a ait olduğu öne sürülmüştür. Bulgularını mezarların etrafına yerleştirilen düzensiz şekilli taşların deseniyle deşifre edilen kaligrafi ile Arapça “Şahid Muhabbat Quvvatul-Mulk JamaluddinYaqut” u daha küçük bir mezarın etrafında ve daha yüksek bir seviyede yer alan ana mezarın üzerinde “Sultan -ul Hind Razia” yazısının olduğu ileri sürülmüştür. Ancak bu mezarın ne zaman ve kim tarafından yapıldığı ile ilgili bir bilgi yoktur.

Resim 1: Türkmen Kapısı (M.Melis SAVAŞ Arşivi).

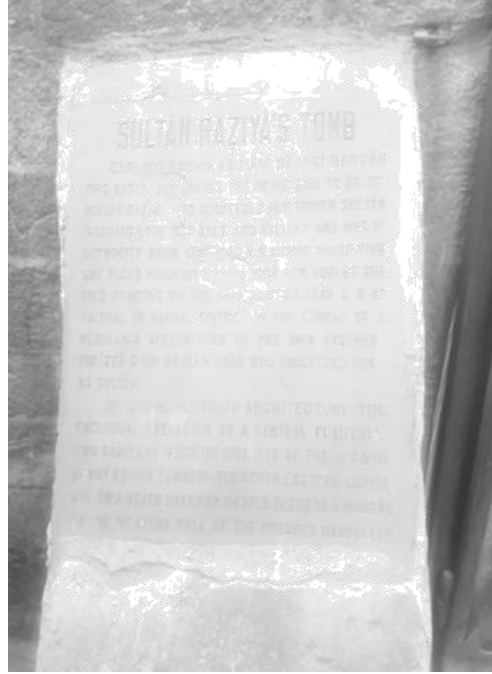
Raziye'nin mezarının olduğu söylenen en önemli ve doğruluğunun kuvvetle muhtemel olduğu düşünülen Şahcihanabad yani Eski Delhi'nin dar sokakları arasında, Türkmen Kapısı girişinin yakınındaki Bulbul-i-khan avlusundadır. 35 metre karelik avlusunda yükseltilmiş bir platforma oturtulan mezar açığı kaç zamanın tahribatına uğramıştır. 13. yüzyılda, mezarın bulunduğu alan bir orman olduğu için hiç kimse Raziye'nin bedeninin bugün bulunduğu yere nasıl ulaştığını bilmiyor. Bu türbenin Raziye'nin kardeşi Behram Şah tarafından yaptırıldığı öne sürülmektedir. Raziye'nin mezarının bulunduğu yerde ikinci bir mezar daha vardır ve onun da kız kardeşi Şaziye'nin olduğuna inanılmaktadır. Bu türbenin bulunduğu yer mahallenin Müslüman sakinlerinden bazıları tarafından her gün beş kez namaz kılan camiye çevrilmiştir.

Resim 2: Mezarın bulunduğu mescid (M.Melis SAVAŞ Arşivi)

Resim 3: Mezarın bulunduğu mescid'e giriş (M.Melis SAVAŞ Arşivi)

Resim 4:- Giriş kapısının yanında bulunan Raziye Sultan'ın mezarını tanıtan sütun taş yazıt
(M.Melis SAVAS Arşivi)

Resim 5: Raziye'nin ve kardeşi Şaziye'nin mezarının güney batı tarafından görünümü (M.Melis SAVAS Arşivi)

Resim 6: Raziye'nin ve kardeşi Şaziye'nin mezarının kuzey doğu tarafından görünümü (M.Melis SAVAS Arşivi)

Resim 7: Raziye ve kardeşi Şaziye'nin mezarının güney batı tarafından görünümü (M.Melis SAVAS Arşivi)

Resim 8: Raziye'nin ve kardeşi Şaziye'nin mezarının doğu tarafından görünümü (M.Melis SAVAŞ Arşivi)

Resim 9: Raziye ve kardeşi Şaziye'nin mezarının doğu-batı tarafında bulunan küçük mezar (M.Melis SAVAŞ Arşivi).

Raziye ve Şaziye Sultan'ın mezarının yan tarafında da küçük bir mezar bulunmaktadır. Bu mezarın Raziye'nin çocuğu ya da hizmetkârı olduğu yönünde fikirler mevcuttur.

Sonuç

İlk Müslüman Türk kadın hükümdar vasfına nail olan Raziye Sultan, Türk kadının ın liderlik vasfının ne kadar güçlü olduğunu kanıtlayan en önemli örnektir. Zor bir coğrafyada, memnun edilmesi güç bir halkı kısıtlı bir süreliğine de olsa yönetmek oldukça güç olmasına rağmen Raziye Sultan bunu başarmıştır. Celaleddin unvanını taşıyan Raziye, kendi döneminde kadına özgürlük ve statü kazandırmıştır. O, döneminde kadın olmanın eksikliklerinin üstesinden gelerek parlayan bir taş olarak görülebilir. İçinde bulunduğu coğrafya ve dini yapının kabul ettiği alışılmış kadın geleneklerine karşı çıkıp “sultan” unvanı ile devletin başına geçerek Müslüman Türk bir kadının liderlik gücünü ortaya koymuştur.

Müslüman Türk kadınının Hindistan’daki bu eşsiz başarılarına rağmen günümüzde ona ve mezarına verilen değ er resimlerde de görüldüğü üzere ortadadır. Her ne kadar arkeolojik veriler ile bu mezarın ona ait olduğu kanıtlanmasa da Hint hükümeti tarafından bu türbenin Raziye Sultan’a ait olduğu kabul edilmiştir. Sonuç olarak Sultanlık şerefine nail olmuş bir Türk kadınının mezarının Eski Delhi sokaklarından birinde, yetkisiz binaların inşası ile çevrili ve bakımsız ücra bir köşede yok olup gitmesine izin vermemelidir. Ayrıca Hindistan’daki Türk tarihine ve buradaki Türk izlerini silme çalışmalarına karşı da gerekli önlemler alınmalıdır.

KAYNAKÇA

- AHMET, M.Aziz, **Siyasi Tarihi ve Müesseseleriyle Delhi Türk İmparatorluğu**, Çev. T.Say, İstanbul (tarihsiz).
- BAYKARA, Tuncer, **Türk Kültür Tarihine Bakışlar**, Ankara 2009, Atatürk Kültür Merkezi Yayınları.
- BAYUR, Yusuf Hikmet, “Orta ve Yeni Kurunda Orta Asya Ve Hindistan Türklerinde Kadınların Mevkii”, **Belleten**, c. 1, sayı 1, Ankara 1995.
- BAYUR, Yusuf Hikmet, **Hindistan Tarihi**, C.I, Türk Tarih Kurumu Yayınları, Ankara 1987.
- CÖHCE, Salim, “İlk Kadın Şairimiz Sultan Raziye’nin (1236 -1240) Hayatı ve Şahsiyeti”, **Osman Nedim Tuna Armağanı**, Malatya 1989.
- CÜZCANİ, **Tabakat-i Nasiri**, Çev. Mauluna, Minhaj-ud din, ebu-Umari-Usman, London 1881.
- DONUK, Abdülkadir, **Eski Türk Devletlerinde Unvan ve Terimler**, İstanbul 1988.
- DONUK, Abdülkadir, “Eski Türk Devletlerinde İdarî -Askerî Unvan ve Terimler”, **Türk Dünyası Araştırmaları Dergisi**, Türk Dünyası Araştırma-

ları Vakfı Yayınları, İstanbul 1988.

DURMUŞ, Aynur, “Türk-Osmanlı Tarihinde İlk Kadın Sultan”, **Türkiye ve Dünyada Kadın Araştırmaları Sempozyum Bildirileri**, Adana 2015.

Ebu Abdullak Muhammed İbn BatutaTanci, **İbnBatuta Seyahatnamesi**, Çev. A.S. Aykut, İstanbul 2015.

ERGİN, Muharrem, **Dede Korkut Kitabı**, TDK, Ankara 2009.

GÖKALP, Ziya, **Türkçülüğün Esasları**, Ötüken Yayınları, İstanbul 2015.

GÖMEÇ, Saadettin Yağmur, **Hindistan’da Türkler**, Ankara 2013.

GÖMEÇ, Saadettin Yağmur, **Türk Kültürünün Ana Hatları**, Ankara 2014.

HUNTER, William Wilson, **The Indian Empire**, London 1982.

İnan, Afet, **Atatürk ve Türk Kadın Haklarının Kazanılması**, İstanbul 1964.

KAPLAN, Mehmet, “Dede Korkut Kitabında Kadın”, **Türk Edebiyatı Üzerine Araştırmalar**, İstanbul 2004.

KEAY, John, **A History of India**, New Delhi 2000.

MAJUMDAR, Ramesh Chandra.- Raychaudhuri, Ham Chandra -Datta, Kalikinkar, **An Advanced History of India**, Haryana 2012.

MERÇİL, Erdoğan, **Müslüman-Türk Devletleri Tarihi**, Ankara 1991.

TELLİOĞLU, İbrahim, İslam Öncesi Türk Toplumunda Kadın nın Konumu Üze-rine, **Atatürk Üniversitesi Türkiyat Araştırmaları Enstitüsü Dergi-si**, sayı 55, Erzurum 2016.

THAPAR, Romila, **A History of India**, vol 1, Great Britain 1966.

TOMAR, C., “Radiyye Begüm”, **İslam Ansiklopedisi**, Diyanet Vakfı Yayınları, c.34, İstanbul 1988.

TÜRKMEN, Erkan, **Sultan Raziye**, İstanbul 2007.

ÜÇOK, Bahriye, **İslam Devletlerinde Türk Naibeler ve Kadın Hükümdarlar**, Ankara 1993.

YARDIMCI, Mehmet, “Türk Destanlarında Tipler ve Motifler”, **Destanlar**, Ankara 2007.

